

LEZEN IN HET MBO – IN DE PRAKTIJK

Koning Willem I College
en Bibliotheek 's-Hertogensbosch

LEZEN IN HET MBO

Of een jongere nu leert voor kapper, administratief medewerker, veiligheidsassistent of kraamverzorger, Nederlandse taal staat bij vrijwel elke mbo-opleiding op het rooster. In het mbo omvat dit vooral spelling en spreek- en schrijfvaardigheid. Het lezen van fictie is, anders dan in het voortgezet onderwijs, niet wettelijk verplicht. Toch willen steeds meer mbo-opleidingen hier wel wat mee, om via het lezen van boeken hun studenten taalvaardiger te maken. Om opleidingen hierbij te helpen startte in 2017 de pilot de Bibliotheek *op school* in het mbo. Het Koning Willem I College in Den Bosch en Deltion College in Zwolle gingen hier als eerste mee aan de slag, iets later volgde ROC Midden-Nederland (locatie Amersfoort). Net als bij de Bibliotheek *op school* po en vmbo werken school en lokale Bibliotheek samen om de taalvaardigheid via vrij lezen op school en thuis te bevorderen. De ervaringen van het Koning Willem I College in Den Bosch kun je lezen in deze brochure.

COLOFON

OPDRACHTGEVER

Kunst van Lezen

TEKST

Bea Ros

FOTO'S

Jørgen Koopmanschap

VORMGEVING

Lijn 1, Haarlem

VOOR MEER INFORMATIE

kunstvanlezen.nl | leesmonitor.nl | lezen.nl
debibliotheekopschool.nl | kb.nl

oktober 2018

LEZEN OP MAAT

Het juiste boek voor de juiste student op de juiste plaats en de juiste tijd. Dat succesrecept voor leesbevordering vormt het uitgangspunt van de pilot op het Koning Willem I College in Den Bosch. Samen met Bibliotheek 's-Hertogenbosch realiseerde de school voor vijf afdelingen een maatwerkcollectie. Omdat horecamedewerkers in spe nu eenmaal andere (lees)interesses hebben dan aanstaande werknemers in de juridische of veiligheidssector.

Vanuit diverse ROC-opleidingen kreeg Annette Janssen, beleidsmedewerker educatie bij Bibliotheek 's-Hertogenbosch, vragen binnen over lezen en leesbevordering. 'We dachten: dat zijn nu allemaal nog losse vragen, misschien kunnen we daar meer mee.' Daarom ging haar directeur om tafel zitten met de collegevoorzitter om te bespreken of de school wilde deelnemen aan de pilot de Bibliotheek *op school* in het mbo. Dat mondde uit in een intentieverklaring, ondertekend door de collegevoorzitter van het ROC en de bibliotheekdirecteur. Meteen insteken op strategisch niveau, dat past helemaal bij de aanpak van de Bibliotheek *op school*: initiatieven voor leesbevordering moeten breed gedragen en gesteund worden en niet louter leunen op enthousiaste eenlingen. Tegelijkertijd wilden Janssen en haar partner in crime bij het ROC, beleidsmedewerker Marlies de Groot, deze pilot juist vanaf de werkvloer opzetten, dicht bij de afdelingen en hun behoeftes. Beiden kenden elkaar al uit een gemeentelijk taaloverleg en wisten precies wat ze aan elkaar hadden. Die combinatie van bottom-up werken, korte lijnen en steun op strategisch niveau is het geheim van de Bossche aanpak.

Enthousiasme

Het Koning Willem I College (KWIC) telt twintig afdelingen met beroepsopleidingen. Omdat Nederlands bij elke opleiding op het rooster staat, heeft elke afdeling een taalcoach. In het maandelijks overleg met deze coaches vroeg De Groot wie wilde brainstormen over een mogelijke opzet van een schoolbibliotheek. De animo daarvoor was groot, maar niet overal was het (al) direct in te passen. Uiteindelijk bleven er drie afdelingen over die graag aan de slag wilden met de Bibliotheek *op school*. Hun wens was luid en duidelijk: de boekencollectie moet nabij zijn. 'Ze wilden geen centrale schoolbibliotheek ergens in het gebouw, maar decentrale boekencollecties op een afdeling', vertelt De Groot. Twee van de drie opleidingen, Financien & Recht (FR) en de Academie voor Orde & Veiligheid (AOV), werkten al met vrij lezen bij Nederlands, maar ze waren ontevreden over hun boekenaanbod. 'Ze merkten dat de collectie onvoldoende aansloot bij de interesses van studenten. Of de bibliotheek daar geen rol in kon vervullen?', vertelt De Groot. De derde deelnemer begon fris aan het avontuur en was wat Janssen en De Groot een uitdaging noemden. Funderend beroepsonderwijs (FBO) niveau 1 is een afdeling voor jongeren die door allerlei redenen of omstandigheden geen diploma hebben behaald en via deze eenjarige entreeopleiding kunnen doorstromen naar een mbo-opleiding. 'Deze jongeren hebben de grootste afstand tot de boekenkast', vertelt Janssen. 'We dachten: als we die aan het lezen krijgen, krijgen we iedereen aan het lezen.' Het FBO-team was heel enthousiast om mee te

Koning Willem I College in het kort

- Ruim 12.000 studenten
- 20 afdelingen

Studiejaar 2017-2018

3 deelnemers aan pilot

- Funderend beroepsonderwijs (FBO) niveau 1 (circa 100 studenten)
- Financien & recht (FR) (circa 600 studenten)
- Academie voor Orde & Veiligheid (AOV) (circa 400 studenten)

Studiejaar 2018-2019

2 nieuwe/extra deelnemers aan pilot

- Middelbare Horeca School (circa 250 studenten)
- Kort Middelbaar Vak Onderwijs (KMVO) (circa 600 studenten)

Startcollectie 3 boeken per student

2 leesconsulenten 4 uur per week per deelnemende afdeling

Budget eerste pilotjaar (2017-2018)

- Koning Willem I College € 50.000
- Bibliotheek 's-Hertogenbosch € 25.000
- Gemeente 's-Hertogenbosch € 10.000
- Kunst van Lezen: € 7000

Budget vervolgfase (2018-2020)
ca. 28% van opstartkosten

Bijvangst vrij lezen

Dat vrij lezen positieve effecten op woordenschat, spelling en begrijpend lezen heeft, mag inmiddels bekend zijn. Lees *Meer lezen, beter in taal* - mbo van Kees Broekhof er maar op na. Maar vrij lezen heeft een belangrijke bijvangst, namelijk meer rust en concentratie in de klas. Marlies de Groot van het Koning Willem I College wilde daar graag meer over weten en zette daarover bij de Kennisrotonde van het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek een vraag uit: heeft vrij lezen een positief effect op het pedagogisch klimaat in de klas? Uit het antwoord kwam naar voren dat daar nog nooit onderzoek naar is gedaan – werk aan de winkel dus. Het omgekeerde is wel bekend: in een goed pedagogisch klimaat lezen studenten gemakkelijker.

doen en zette meteen vrij lezen op het rooster, dagelijks een vast half uur in alle lessen, dus niet alleen bij Nederlands.

Leraren die willen is een absolute voorwaarde voor het welslagen van zo'n pilot. Janssen: 'We zijn met opzet gestart met leraren die zeggen: dit wil ik, hier ben ik enthousiast voor. Ze moeten ook met het hele team meedoen, alleen dan werkt het en alleen dan krijg je dingen voor elkaar.' De Groot vult aan: 'Als collega's het onderling nog niet eens zijn of ze vrij lezen belangrijk vinden, zijn ze nog niet klaar om te starten. Ik zei dan ook duidelijk: zorg maar eerst dat jullie het samen eens worden.'

Paarse boekenkast

Elke afdeling besprak de wensen voor de collectie met een collectionneur van de bibliotheek en zo ontstonden drie maatwerkcollecties, passend bij de interesses en leesniveaus van de studenten. De FBO-boekenkast telt bijvoorbeeld veel jeugd- en jongerenboeken, tijdschriften en informatieve boeken en die van AOV veel thrillers en misdaadromans – 'de pistooltjes', zoals ze haast liefkozend genoemd worden – en oorlogsboeken.

Jaarlijks wordt een deel van deze basiscollectie vervangen, waarbij de collectionneur goed luistert naar de leraren en leesconsulenten: welke boeken vinden studenten leuk en welke lenen ze vaak? En welke nieuwe wensen zijn er? Zo wilde FR graag een rek met boeken van niet-westerse schrijvers, omdat deze afdeling veel allochtone studenten telt. Ook boeken met korte verhalen bleken handig: als een student toevallig zijn boek vergeten is, kan hij tijdens het vrij lezen een verhalenbundel pakken. De Groot en Janssen lieten het aan de afdeling over om een ruimte te kiezen voor hun schoolbieb. Daar rolden ogenschijnlijk niet de mooiste ruimtes uit. Zo staan de boekenkasten bij FBO in een gang. Toch een ondergeschoven kindje? Nee, juist niet, want elke keer als studenten de school binnenkomen, lopen ze zo langs de boekenkasten. Bovendien kreeg de schoolbieb

afgelopen zomer zichtplanken om boeken uit te stallen en zitbankjes, zo wordt de gangbieb nog uitnodigender. De twee afdelingen waarmee de pilot met ingang van dit studiejaar is uitgebreid, leerden van de opgedane ervaringen. Ze kozen meteen voor een aantrekkelijke ruimte. Zo stalde Horeca de boeken uit in een voormalige paarse servieskast. Belangrijk, want de schoolbibliotheken moeten studenten verleiden tot lezen. Het uitleensysteem installeren was nog wel een hobbeltje. Een grote organisatie als een ROC wil ICT-beheer in eigen hand houden en zit niet meteen te wachten op een externe server van een bibliotheek. De Groot en Janssen geven het graag mee als tip voor anderen: zorg dat je van meet af aan alle betrokken afdelingen binnen de school goed informeert en meeneemt in de planfase. Confronteer je hen met een voldongen feit, dan gaan mensen in de contramine. Inmiddels loopt alles op rolletjes. Studenten kunnen zelf boeken lenen, vrijwilligers om de bieb te bemannen zijn niet nodig. 'We hebben afgesproken om het allemaal zo makkelijk mogelijk te regelen, zodat leraren geen administratieve rompslomp hebben', vertelt Janssen. De uitleen-termijn is tien weken en aan boetes doen ze niet. Mocht er al eens een boek verdwijnen, dan is dat jammer. Maar je zou het ook positief kunnen zien: 'Als studenten een boek willen hebben, dan ben je goed bezig.'

Leesconsulenten

Die fysieke schoolbibliotheek was het doel van het eerste pilotjaar, maar is middel tot het echte doel, namelijk dat vrij lezen een structureel deel van het curriculum wordt en dat deelnemende afdelingen daarover een visiedocument hebben. 'Eerlijk is eerlijk, lezen op het mbo, daarvan zeiden veel leraren: dat doen we hier toch niet?!', licht De Groot toe. Toch is het juist op het mbo hard nodig, want taalvaardigheid is een absolute voorwaarde voor een succesvolle (school) loopbaan. De Groot: 'Er is meer

Succesfactoren

Uitvoerend niveau

- enthousiaste leraren
- hele team doet mee
- nabijheid van boeken voor studenten
- maatwerkcollectie per afdeling
- deskundige leesconsulent per afdeling

Beleidsniveau

- een verbindende factor op beleidsniveau binnen de school
- korte lijnen: mensen die elkaar kennen en vertrouwen

Strategisch niveau

- enthousiasme en betrokkenheid collegevoorzitter en bibliotheek-directeur
- (financiële) steun van directies ROC en bibliotheek

Praktische tips

- werk bottom-up met mensen die willen
- creëer eigenaarschap: regel dingen niet voor, maar samen met lerarenteams
- durf ook nee te zeggen als een team er nog niet klaar voor is of als iets voor de bibliotheek niet haalbaar is
- voorkom verrassingen en neem alle betrokken afdelingen mee in je planfase
- maak je uitleensysteem AVG-proof: toegestaan zijn voorletters en achternaam, studentnummer, geboortjaar (dus niet geboortedatum), hun studentenmailadres, lesgroep en leerjaar
- zet je collectie niet op alfabet, maar op thema
- zet in je schoolbibliotheek twee bakjes met Facebook-duimpjes en een pen en vraag studenten om hun mening over een boek erop te schrijven en op een prikbord te hangen als tips voor hun medestudenten

nodig dan alleen zakelijke teksten om hun taal te verbeteren. Investeren in vrij lezen is investeren in langetermijndoelen.'

De deelnemende afdelingen zijn daar al van overtuigd. Sommige leraren kenden het onderzoek van Suzanne Mol over de positieve effecten van vrij lezen op taalvaardigheid en besloten vrij lezen op het rooster te zetten. Leraren en consultants gebruiken dat onderzoek ook om studenten uit te leggen waarom lezen zo goed voor hen is. De insteek is overal: lezen is belangrijk en hoort bij deze opleiding. 'Wij lezen hier gewoon.' Elke afdeling vult het vrij lezen op eigen manier in, van twee kwartiertjes per week tot dagelijks een half uur. En Financiën & Recht heeft vrij lezen verbonden aan het examen gesprekken voeren: studenten vertellen over de boeken die ze gelezen hebben en waarom ze die wel of niet leuk vonden.

Twee leesconsultanten ondersteunen leraren om het fictie lezen verder in te vullen en geven tips. Bijvoorbeeld dat je vrij lezen het beste aan het begin van de les kunt doen. Zo profiteer je de hele les van de door het lezen ontstane rust en concentratie. Sommige studenten, vooral bij FBO, vinden die rust en stilte te erg. 'Leraren kloppen dan bij de leesconsultanten aan hoe daarmee om te gaan', vertelt Janssen. 'Een mogelijke oplossing is om hen tijdschriften aan te bieden of om die studenten een afspraak met de leesconsultant te laten maken.'

De consultants leiden groepjes studenten rond in de schoolbibliotheek en helpen hen bij het kiezen van een geschikt boek. Ze informeren leraren over welke boeken in de smaak vallen en over nieuw aanbod. Vanaf dit studiejaar maken ze ook werk van een inhoudelijke programmering, in aansluiting bij landelijke campagnes als Nederland Leest, Literatour en de Gedichtenweek. Soms is dat pionieren, vertelt De Groot lachend. 'Bij Literatour kregen we te horen: lezen ze in mbo ook?! Ja dus.'

Schrijvers in de klas zodat een boek gaat leven, samen praten over boeken, voorlezen – voor leesbevorderaars is het gesneden koek, voor veel leraren in het mbo is het nieuw. 'Maar ook in het mbo is het belangrijk dat leraren zien wat een boek doet met studenten', vertelt Janssen. 'En ja, voorlezen bij deze groep is een enorme drempel, maar juist door een klein stukje voor te lezen haal je jongeren over om te gaan lezen.' De Groot vult aan: 'Onze collegevoorzitter zei het heel mooi: veel mensen denken dat je op het mbo als mens al af bent, klaar voor de maatschappij, maar het mbo is juist de laatste kans die je krijgt om iemand aan het lezen te krijgen.'

Opbrengsten

Het college van bestuur ondersteunt de voortzetting van de pilot tot 2020. Financiering van de schoolbibliotheek en leesbevordering in het mbo daarna zal mede afhangen van de opbrengsten. Eén ding staat volgens de deelnemers als een paal boven water: de leesconsultanten hebben een grote toegevoegde waarde.

Vier uur per week per afdeling een leesconsultant lijkt ook voldoende. 'Ze kunnen er heel veel in doen', vertelt Janssen. 'Natuurlijk zijn er vragen vanuit de afdelingen of ze er niet elke dag tussen de middag kunnen zijn, maar er zijn ook grenzen aan wat bekostigd kan worden.' Leidt de pilot ook tot betere taalvaardigheden bij de studenten? De Groot en Janssen zijn daar realistisch in: dat valt binnen zo'n korte periode niet aan te tonen, je werkt op de lange termijn. 'We dachten eerst: we moeten meteen laten zien dat de woordenschat hier omhoog vliegt', vertelt Janssen.

‘Maar zoals Sardes-onderzoeker Kees Broekhof zegt: je kunt het wetenschappelijk onderzoek niet zomaar overdoen en dat hoeft ook niet. De positieve effecten zijn keer op keer bewezen, je kunt erop vertrouwen dat het werkt.’

Wat De Groot en Janssen wel kunnen aantonen is dat de leesattitude van studenten positiever wordt. Uit een evaluatie onder studenten en leraren over vrij lezen kwam louter lof. ‘De studenten van FBO vinden het “chill”, leest De Groot voor. En: ‘Het is niet gek dat je het doet, het is geen afgang als je een boek pakt, het hoort er gewoon bij. Leraren hebben het plezier zien groeien.’ De Groot: ‘En dit was dus de afdeling met studenten die nauwelijks lazen!’

Leraren van andere afdelingen schreven in hun evaluatie: ‘Ik ervaar dit als een luxe om dit in mijn klas en omgeving te mogen hebben.’ En: ‘Ja, het kost tijd, je moet investeren, maar wat levert het veel op.’ Studenten zelf zeggen dat ze rustig worden van lezen en in werelden komen waar ze anders niet zouden komen. Die toegenomen rust en concentratie noemen ook leraren als winst (zie ook kader ‘Bijvangst vrij lezen’).

En dan is er de olievlekwerking: afdelingen die het succes zien en zeggen: dat willen wij ook. Het leidde dit studiejaar al tot twee nieuwe deelnemers. Alle twintig afdelingen een schoolbibliotheek? Nee, dat hoeft voor De Groot en Janssen niet. Wel dat het bij afdelingen die er bewust voor kiezen structureel wordt. En dat het college van bestuur, ook na het op handen zijnde vertrek van de huidige voorzitter, leesbevordering blijft steunen. Dus ze blijven werken op alle niveaus van de organisatie. Na een jaar hebben ze in elk geval het vertrouwen dat ze op de goede weg zijn. ‘Onze grootste nachtmerrie was: nou hebben we prachtige boekenkasten en duizenden boeken klaar staan en niemand gebruikt ze. Die is gelukkig niet uitgekomen.’ ■

KUNST VAN LEZEN

Kunst van Lezen (Stichting Lezen en de Koninklijke Bibliotheek) is het preventieve onderdeel van het actieprogramma *Tel mee met Taal* van het kabinet om laaggeletterdheid te voorkomen en te bestrijden. Kunst van Lezen bestaat uit de programmalijnen *BoekStart*, de *Bibliotheek op school* en leesbevorderingsnetwerken.

DE BIBLIOTHEEK OP SCHOOL

Kunst van Lezen stimuleert sinds 2009 duurzame samenwerking op het gebied van leesbevordering en informatievaardigheden tussen bibliotheken en basisscholen door middel van de aanpak de *Bibliotheek op school*. Dit is een aanpak die zich richt op het optimaliseren van de samenwerking tussen scholen en bibliotheken. Centrale elementen daarbinnen zijn: het versterken van de leesomgeving op school (bijvoorbeeld door het inrichten van een hoogwaardige schoolbibliotheek), het aantonen van de effectiviteit van het programma en het vergroten van de deskundigheid van intermediairs op het gebied van leesbevordering en informatievaardigheden.

Vanaf 2013 bestaat de *Bibliotheek op school* op middelbare scholen, met name binnen het vmbo. Sinds 2017 is Kunst van Lezen gaan inzetten op de *Bibliotheek op school* mbo. Eerst door middel van enkele pilots, waaronder die op het Koning Willem I college in 's Hertogenbosch. Deze pilot is beschreven in deze brochure: *Lezen in het mbo – in de praktijk. Koning Willem I College en Bibliotheek 's-Hertogenbosch*.